

Małgorzata Budzyńska
Urząd Komitetu Integracji Europejskiej

Koncepcja kształcenia ustawicznego w Unii Europejskiej jako jeden ze sposobów realizacji Strategii Lizbońskiej, ze szczególnym uwzględnieniem Polski

(na podstawie wybranych dokumentów Komisji Europejskiej oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu)

Mając świadomość radykalnej zmiany potrzeb m.in. europejskiego rynku pracy oraz konieczności zmodernizowania europejskiej gospodarki, Unia Europejska podjęła wyzwanie stworzenia do 2010 gospodarki i społeczeństwa opartych na wiedzy poprzez realizację przyjętego planu reform społeczno-gospodarczych (tzw. Strategia Lizbońska). Jednym z jej elementów jest nowe podejście do problematyki kształcenia ustawicznego. Zostało to spowodowane skalą i tempem zachodzących zmian gospodarczych i społecznych oraz przechodzeniem do społeczeństwa opartego na wiedzy, jak również silną presją demograficzną będącą pochodną starzenia się społeczeństw w Europie. W tym właśnie kontekście UE nadała priorytetowe znaczenie koncepcji „uczenia się przez całe życie”, zaś Komisja Europejska zobowiązała się wspierać współpracę europejską w tej dziedzinie. Sprzyja temu również, jak podkreśla i do czego zachęca Komisja Europejska w komunikacie *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*, stworzenie spójnych strategii oraz podejmowanie wspólnych działań pozwalających na lepsze wykorzystanie posiadanych środków w celu rozwoju kształcenia ustawicznego dostępnego dla wszystkich.

Rola kształcenia ustawicznego

W dobie globalizacji, rozwoju gospodarki opartej na wiedzy oraz rewolucji informatyczno-telekomunikacyjnej w systemach edukacyjnych państw europejskich systematycznie wzrasta znaczenie koncepcji „uczenia się przez całe życie”. ***Inicjatywa kształcenia ustawicznego opiera się na tworzeniu możliwości edukacji w każdym wieku i na wszystkich poziomach zarówno w szkołach, jak i w formach pozaszkolnych.*** Jest ona niezbędnym narzędziem umożliwiającym stałe uzupełnianie wiedzy i umiejętności oraz dostosowywanie ich do zmieniających się uwarunkowań. Tradycyjny schemat wchodzenia w życie zawodowe prowadzący

przez edukację stopnia średniego i wyższego oraz uzyskanie kwalifikacji akademickich stopniowo zastępowany jest modelem sformalizowanej edukacji w całym okresie aktywności zawodowej.¹

OECD definiuje „uczenie się przez całe życie” jako „koncepcję uczenia się obejmującą rozwój indywidualny i rozwój cech społecznych we wszystkich formach i wszystkich kontekstach – w systemie formalnym, tj. w szkołach, placówkach kształcenia zawodowego, uczelniach i placówkach kształcenia dorosłych, oraz w ramach kształcenia nieformalnego, a więc w domu, w pracy i w społeczności”. W tym podejściu uwzględnia się cały system, koncentrując się na standardach wiedzy i umiejętności, które powinni opanować wszyscy, niezależnie od wieku. Podkreśla się w nim potrzebę przygotowywania i zachęcania wszystkich dzieci do nauki przez całe życie już od wczesnego wieku oraz ukierunkowuje działania w taki sposób, by zapewnić odpowiednie możliwości wszystkim pracującym i bezrobotnym, osobom dorosłym, które muszą przekwalifikować się lub podnieść swe kwalifikacje.”

W Komunikacie Komisji *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality* kształcenie ustawiczne jest zdefiniowane jako „wszelkie formy nauki podejmowane przez całe życie, mające na celu pogłębienie wiedzy, umiejętności i kompetencji w kontekście indywidualnym, obywatelskim, społecznym i/lub zawodowym”.

Według definicji zawartej w Rezolucji Rady Unii Europejskiej z 27 czerwca 2002 r. „...pojęcie *lifelong learning* (uczenie się przez całe życie) powinno dotyczyć uczenia się od fazy przedszkolnej do późnej emerytalnej, włączając w to całe spektrum uczenia się formalnego (w szkołach i innych placówkach systemu edukacji), pozaformalnego (w instytucjach poza system edukacji) i nieformalnego (naturalnego). Ponadto, powinno się ono odnosić do wszelkiej, trwającej przez całe życie, aktywności uczenia się, mającej na celu rozwój wiedzy, kompetencji i umiejętności w perspektywie osobistej, obywatelskiej, społecznej oraz zorientowanej na zatrudnienie. Zasadniczym odniesieniem w tym względzie powinna być osoba jako podmiot uczenia się, co podkreślać ma znaczenie prawdziwej równości szans i jakości w procesie uczenia się.”²

---

¹ IBnGR

² <http://www.wsipnet.pl/oswiata/arts.php?dz=5&nid=668&r=29>

Wybrane inicjatywy wspólnotowe w zakresie kształcenia ustawicznego

Komunikat Komisji Europejskiej: „Urzeczywistnienie koncepcji uczenia się przez całe życie (Lifelong Learning)”.

Realizacja koncepcji „uczenia się przez całe życie” stanowi jedno z najważniejszych założeń Strategii Lizbońskiej. Edukacja jest bowiem tą dziedziną, która w przyszłości zadecyduje o osiągnięciu strategicznego celu wyznaczonego w ramach tego programu reform społeczno-gospodarczych – uczynienia gospodarki UE do roku 2010 najbardziej konkurencyjną, dynamicznie rozwijającą się, opartą na wiedzy gospodarką na świecie - a społeczeństwa – społeczeństwem wiedzy.

Komunikat Komisji Europejskiej dotyczący urzeczywistnienia koncepcji uczenia się przez całe życie zawiera listę priorytetowych działań, których realizacja powinna przyczynić się do wdrażania koncepcji tego typu edukacji w całej Europie. Wśród priorytetowych działań w omawianym zakresie Komisja wskazuje:

1. *Tworzenie kultury uczenia się - nadanie wysokiej rangi uczeniu się:*
  - zwiększenie liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym;
  - kształtowanie umiejętności i rozbudzanie chęci do nauki począwszy od etapu kształcenia obowiązkowego;
  - rozszerzenie i urozmaicenie oferty w szkolnictwie średnim;
  - dostosowywanie oferty szkolnictwa wyższego do zapotrzebowania;
  - opracowanie systemu oceny i uznawalności kwalifikacji zdobytych w drodze uczenia się nieformalnego i incydentalnego;
  - rozwój i modernizacja kształcenia dorosłych.
2. *Zwiększenie powszechnego dostępu do informacji i doradztwa dotyczącego możliwości edukacyjnych:*
  - podnoszenie poziomu poradnictwa i lepsza informacja na temat możliwości edukacyjnych w całej Europie;
  - rozwój współpracy sektora publicznego i prywatnego w zakresie doradztwa zawodowego, a także planowania kariery zawodowej i rozwoju osobistego;
  - rozwój usług w zakresie poradnictwa wykorzystujących możliwości ICT.

3. *Zwiększenie inwestowania w uczenie się, zarówno w wymiarze finansowym jak i czasowym:*

- zwiększenie skali inwestycji w zasoby ludzkie z finansów publicznych i prywatnych;
- rozwijanie przedsiębiorczości poprzez promowanie inicjatywy i kreatywności w procesie kształcenia;
- określenie czynników motywujących ludzi do podejmowania kształcenia;
- promowanie różnorodnych ścieżek edukacyjnych;
- rozwój kształcenia otwartego i na odległość umożliwiającego osobom dorosłym łączenie nauki z pracą i innymi obowiązkami.

4. *Przybliżenie uczącym się możliwości edukacyjnych:*

- wspieranie rozwoju lokalnych centrów kształcenia,
- zapewnienie możliwości kształcenia jak najbliżej miejsca zamieszkania osób uczących się;
- rozwój ofert edukacyjnych wykorzystujących możliwości ICT.

5. *Upowszechnienie umiejętności podstawowych:*

- zdefiniowanie umiejętności podstawowych i kompetencji potrzebnych dla społeczeństwa wiedzy;
- położenie nacisku na włączanie umiejętności podstawowych do obowiązkowych programów nauczania;
- zapewnienie zdobycia umiejętności podstawowych wszystkim grupom i osobom, włącznie z grupami defaworyzowanymi;
- przeciwdziałanie niepowodzeniom w nauce i zjawisku „odpadu”;
- wspieranie i rozwój działalności tzw. "Szkół drugiej szansy".

6. *Rozwój innowacyjnych koncepcji uczenia się /nauczania*

- promowanie i rozwój nowych metod uczenia się / nauczania, z uwzględnieniem możliwości nowoczesnych technologii;
- opracowanie urozmaiconych ofert edukacyjnych, w tym w formach multimedialnych, odpowiadających na potrzeby studentów / słuchaczy, przedstawicieli świata pracy, społeczności (lokalnej lub regionalnej) i całego społeczeństwa, a równocześnie zapewniających optymalne wykorzystanie dostępnych środków.

W czerwcu 2002 roku Rada Unii Europejskiej ds. Edukacji przyjęła „Rezolucję w sprawie kształcenia ustawicznego” (*Resolution on lifelong learning*) mającą na celu wsparcie implementacji postanowień zawartych w Komunikacie Komisji.

Urzeczywistnianie koncepcji „uczenia się przez całe życie” zostało również szeroko uwzględnione m.in. we wspólnym raporcie okresowym Rady i Komisji z marca br. na temat wdrażania szczegółowego programu pracy dotyczącego realizacji celów systemów edukacji i szkolenia w Europie „*Edukacja i szkolenie 2010. Sukces Strategii Lizbońskiej zależy od wprowadzenia natychmiastowych reform*”.

System wskaźników

Już podczas szczytu w Lizbonie Rada Europejska w konkluzjach wezwała państwa członkowskie, aby we współpracy z Komisją i Radą UE podjęły działania na rzecz:

- zwiększenia nakładów w dziedzinie inwestycji w zasoby ludzkie (liczba młodych ludzi w wieku 18-24 lata posiadających jedynie średnie wykształcenie powinna ulec do 2010 roku zmniejszeniu o połowę),
- przekształcenia szkół i ośrodków kształcenia w nowoczesne, ogólnodostępne centra edukacyjne o charakterze wielofunkcyjnym,
- wprowadzenia europejskiego certyfikatu potwierdzającego posiadanie podstawowych umiejętności informatycznych,
- zdefiniowania środków na rzecz zwiększenia mobilności studentów oraz kadry nauczycielskiej i instruktorskiej, m.in. poprzez znoszenie barier w uznawaniu kwalifikacji i okresów nauki.

Uzupełniając instrumenty przedstawione w Lizbonie, podczas posiedzenia sztokholmskiego do priorytetów w tej dziedzinie włączono rozwój kształcenia ustawicznego i pokonywanie deficytu kadr wśród pracowników nauki i techniki.

W Komunikacie Komisji Europejskiej *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality* oraz dokumencie roboczym Komisji *Lifelong Learning Practice and Indicators* z listopada 2001 r. Komisja wskazuje na istniejące wskaźniki odnoszące się do kształcenia ustawicznego:

- trzy wskaźniki dotyczące: inwestycji, uczestnictwa oraz przedwczesnego kończenia nauki zaproponowane w Komunikacie na temat wskaźników strukturalnych (*Communication on Structural Indicators*) z 2001 r.
- pięć wskaźników obejmujących środki monitorowania postępów w zakresie ww. priorytetowych obszarów działania dotyczących inwestowania czasu oraz pieniędzy w naukę, podstawowych umiejętności oraz innowacyjnej pedagogiki (*innovative pedagogy*).
- wskaźniki uzupełniające (*additional indicators*), których rozwój następował w ramach Europejskiej Strategii Zatrudnienia (*European Employment Strategy*), Europejskiej Agendy Społecznej (*European Social Agenda*), inicjatyw na rzecz poprawy jakości pracy (*Communication on quality in work*).
- ogólne ramy w zakresie rozwoju informacji statystycznych w dziedzinie kształcenia ustawicznego oraz przegląd metodologii statystycznych (w wyniku prac *Task Force on Measuring Lifelong Learning*).
- identyfikacja obszarów, w których miał nastąpić rozwój wskaźników w zakresie jakości kształcenia ustawicznego (w następstwie konsultacji ekspertów z 36 państw europejskich)

Zaproponowano również wprowadzenie nowych wskaźników w omawianej dziedzinie oraz zasady ich dalszego rozwoju.

W maju 2003 roku Rada przyjęła 5 wskaźników (*benchmarks*), które mają przyczynić się do realizacji celów Strategii Lizbońskiej w dziedzinie edukacji i kształcenia:

- do 2010 roku średni odsetek osób przedwcześnie kończących naukę (*early school leavers*) nie powinien przekraczać 10%,
- całkowita liczba absolwentów kierunków matematycznych, naukowych i technologicznych w UE powinna do 2010 roku wzrosnąć przynajmniej o 15% przy równoczesnym zmniejszeniu nierównowagi mężczyzn i kobiet,
- do 2010 roku przynajmniej 85% ludzi w wieku 22 lat w UE powinno mieć ukończoną szkołę średnią drugiego stopnia,
- do 2010 roku odsetek osób w wieku 15 lat o niskich umiejętnościach (*low-achieving 15 years old in reading literacy*) w UE powinna zostać zmniejszona o przynajmniej 20% w porównaniu z rokiem 2000,

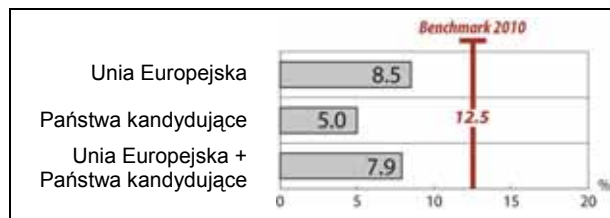
- do 2010 roku średni poziom uczestnictwa dorosłych w kształceniu ustawicznym powinien wynosić w UE przynajmniej 12,5% populacji (w wieku 25-64 lata) wśród osób pracujących.

Cel zmierzający do osiągnięcia 12,5% poziomu uczestnictwa dorosłych w dalszych formach edukacji i szkolenia wymaga poświęcenia temu zagadnieniu większej uwagi w większości państw członkowskich. Poziom uczestnictwa dorosłych w dalszych formach edukacji i szkolenia w roku 2002 oceniano na 8,5% w UE, tj. był on niecałe 0,1% wyższy niż w 2001 roku. W nowych państwach członkowskich wynosił on jedynie 5,0%. Ponadto liczba ta, stale rosnąca od początku lat 90., od kilku lat utrzymuje się na tym samym poziomie.³

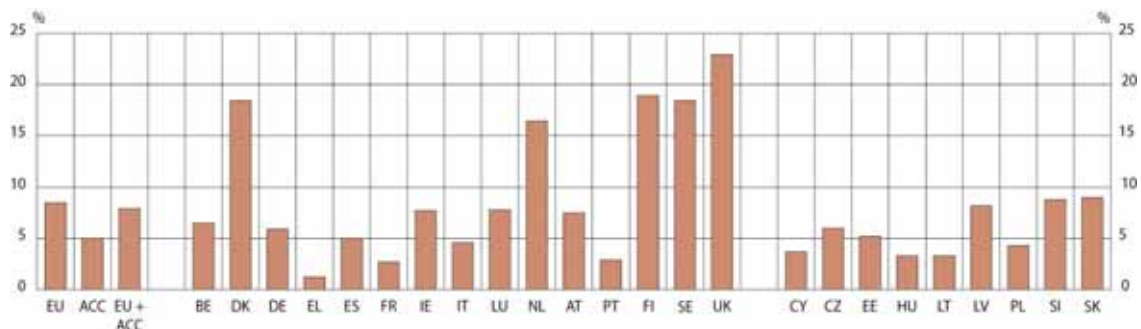
UCZESTNICTWO W RÓŻNYCH FORMACH UCZENIA SIĘ PRZEZ CAŁE ŻYCIE

[Wyciąg z załącznika do dokumentu „Edukacja i szkolenie 2010”. Sukces Strategii lizbońskiej zależy od wprowadzenia natychmiastowych reform. Wspólny raport okresowy Rady i Komisji na temat wdrażania szczegółowego programu prac dotyczącego realizacji celów systemów edukacji i szkolenia w Europie – tłumaczenie zamieszczone na stronie internetowej MENiS]

Procent ludzi w wieku od 25 do 64 lat biorących udział w jakichkolwiek formach edukacji i szkolenia w ciągu czterech tygodni poprzedzających badanie (2002)

Dane źródłowe: Eurostat, badanie siły roboczej

³ „Edukacja i szkolenie 2010” Sukces Strategii lizbońskiej zależy od wprowadzenia natychmiastowych reform. Wspólny raport okresowy Rady i Komisji na temat wdrażania szczegółowego programu pracy dotyczącego realizacji celów systemów edukacji i szkolenia w Europie, tłumaczenie zamieszczone na stronie internetowej MENiS, str. 23.

URZĄD KOMITETU INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ
Departament Analiz Ekonomicznych i Społecznych

	BE	DK	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LU	NL	AT	PT	FI	SE	UK
Razem	6.5	18.4	5.9	1.2	5.0	2.7	7.7	4.6	7.8	16.4	7.5	2.9	18.9	18.4	22.9
Kobiety	6.3	20.7	5.6	1.1	5.4	3.0	8.8	4.7	6.6	15.9	7.4	3.3	21.4	21.2	26.8
Mężczyźni	6.8	16.1	6.2	1.2	4.5	2.4	6.5	4.5	9.1	16.9	7.6	2.4	16.5	15.6	19.3

	EU	PK	EU + PK		CY	CZ	EE	HU	LT	LV	PL	SI	SK
Razem	8.5	5.0	7.9		3.7	6.0	5.2	3.3	3.3	8.2	4.3	8.8	9.0
Kobiety	9.2	5.4	8.5		3.8	5.8	6.7	3.7	4.2	10.9	4.7	9.2	9.4
Mężczyźni	7.9	4.5	7.3		3.6	6.2	3.6	2.9	2.3	5.2	3.9	8.4	8.7

Dane źródłowe: Eurostat, Badania siły roboczej

Nota wyjaśniająca: FR: informacje dotyczące poziomu uczestnictwa w różnych formach edukacji i szkolenia dotyczą tego kształcenie i szkolenia, które miało miejsce w czasie przeprowadzania badań, a nie w ciągu czterech tygodni poprzedzających badania, tak jak w innych państwach. Nota dodatkowa: Malta: Brak danych.

Średni poziom uczestnictwa w różnych formach edukacji i szkolenia w 15 krajach Unii Europejskiej wynosi 8.5%. Oznacza to, że w dowolnym okresie danego miesiąca w poszczególnych krajach UE 8-9 osób na 100 uczestniczyło w różnych formach edukacji i szkolenia⁴. Tendencja ta utrzymuje się na stałym poziomie przez ostatnie cztery lata. Poziom ten zostanie obniżony po rozszerzeniu UE, gdyż szacunkowa średnia dla krajów kandydujących na rok 2002 wynosi 5.0. Różnice pomiędzy poszczególnymi krajami są bardzo duże. Cztery, osiągające najlepsze wyniki kraje, to Wielka Brytania, Szwecja, Finlandia i Dania. Tuż za nimi znajduje się Holandia. Średni poziom uczestnictwa w różnych formach edukacji i szkolenia w krajach osiągających najlepsze wyniki wynosi ponad 20%. W wielu innych państwach członkowskich i kandydujących poziomy te są dużo niższe.

W raporcie okresowym Rady i Komisji „Edukacja i szkolenie 2010”. *Sukces Strategii Lizbońskiej zależy od wprowadzenia natychmiastowych reform* podkreślono, że opracowanie wspólnych europejskich punktów odniesienia i zasad może skutecznie wspierać rozwój polityk krajowych. Wprawdzie państwa członkowskie nie są zobligowane do realizacji wspólnych punktów odniesienia i zasad, to jednak ich stosowanie przyczynia się do rozwoju wzajemnego zaufania i stymuluje do przeprowadzania reform. Wspomniane punkty odniesienia i zasady są opracowywane w związku z wieloma aspektami koncepcji „uczenia się przez całe życie”, jako element wdrażania programu pracy dotyczącego realizacji celów systemów edukacji i szkolenia oraz postanowień zawartych w Deklaracji kopenhaskiej.

Odnoszą się one do:

⁴ Komisja przygotowuje obecnie badania dotyczące Edukacji Dorosłych (Adult Education Survey) (AES). Ostateczna propozycja badań zostanie opracowana do końca 2004 roku i będzie się opierała na zaleceniach Grupy Zadaniowej, która pracuje obecnie nad stworzeniem odpowiedniej metodologii. Oczekuje się, że AES zaowocują bardziej wszechstronnymi pomiarami uczestnictwa w różnych formach uczenia się przez całe życie.

- kluczowych kompetencji, które powinna nabyć każda osoba i od których zależy pomyślny rezultat jej dalszego kształcenia
- kompetencji i kwalifikacji, jakich potrzebują nauczyciele i osoby prowadzące szkolenia zgodnie ze zmieniającą się rolą tych zawodów
- podnoszenia jakości mobilności
- zatwierdzania i uznawania kształcenia nieformalnego i incydentalnego
- świadczenia usług poradnictwa szkolno-zawodowego
- zapewnienia wysokiej jakości edukacji zawodowej i szkolenia zawodowego
- Europejskiego Systemu Transferu Punktów w dziedzinie edukacji zawodowej i szkolenia zawodowego.

W dokumencie podkreśla się, że opracowanie omawianych wspólnych europejskich punktów odniesienia i zasad powinno być traktowane priorytetowo. Na poziomie krajowym wspólne europejskie punkty odniesienia i zasady powinny być wdrażane z uwzględnieniem sytuacji państw członkowskich oraz poszanowaniem ich kompetencji.⁵

Implementacja strategii kształcenia ustawicznego w Europie

Działania państw członkowskich (UE-15) oraz państw EFTA/EOG zmierzające do urzeczywistnienia koncepcji uczenia się przez całe życie (Raport na temat postępów państw członkowskich UE-15 – wnioski ogólne)

Państwa członkowskie powszechnie aprobują koncepcję „uczenia się przez całe życie” jako taką oraz podejmują wysiłki w celu jej urzeczywistnienia, jednak osiągnięte do chwili obecnej postępy są dalece niewystarczające. Konieczne wydaje się podjęcie bardziej zdecydowanych i skoordynowanych działań, zwłaszcza że zwiększenie inwestycji w kapitał ludzki może okazać się znacznie bardziej efektywne niż np. inwestycje finansowe służące modernizacji technik produkcyjnych.

Proces zmierzający do stworzenia całościowej strategii kształcenia ustawicznego postępuje stopniowo, zaś postępy poszczególnych państw są zróżnicowane zarówno pod względem zakresu przedkładanych propozycji, jak i ich spójności. Na obecnym etapie prac nie można jeszcze mówić o rozwiniętej kulturze „uczenia się przez całe

życie” w odniesieniu do wszystkich państw. Z drugiej strony, biorąc pod uwagę różnorodność podejmowanych inicjatyw oraz znaczny stopień zaawansowania niektórych państw, wymiana dobrych praktyk wydaje się być przydatnym instrumentem, który mógłby zostać wykorzystany w toku dalszych prac. Zwłaszcza w zakresie zdefiniowania idei kształcenia ustawicznego oraz wdrażania spójnych i całościowych strategii.

Państwa członkowskie przyjmują szerokie rozumienie „kształcenia ustawicznego”, obejmując zakresem tego pojęcia wszystkie formy kształcenia, niezależnie od miejsca w jakim się ono odbywa, przy wykorzystaniu wszelkiego typu instrumentów oraz wszelkich form podejścia pedagogicznego. Kształcenie ustawiczne jest skierowane do ogółu populacji, przy uwzględnieniu szczególnych potrzeb pewnych grup społecznych. Sama zasada „uczenia się przez całe życie” jest akceptowana we wszystkich państwach członkowskich, jednak istnieje znaczne zróżnicowanie podejścia poszczególnych państw co do stopnia w jakim jest ona w praktyce włączana do (niektórych bądź wszystkich) komponentów systemu kształcenia. Wysiłki na rzecz koordynacji są szczególnie istotne tam gdzie odpowiedzialność za różne ogniwa procesu kształcenia ustawicznego jest podzielona pomiędzy ministerstwa bądź poziomy władzy. Warto wskazać na osiągnięcia niektórych państw w tym zakresie. Przykładowo w związku z inicjatywami UE (Europejskim Rokiem Kształcenia Ustawicznego) nastąpił rozwój koordynacji międzyresortowej w Holandii. Z kolei w Hiszpanii, Grecji, Portugalii, Niemczech i Francji poprawa niektórych struktur w zakresie koordynacji jest bezpośrednio związana z działaniami w ramach Funduszy Strukturalnych (*Structural Fund operations*).

Systemy prawne państw członkowskich w znacznym stopniu uwzględniają priorytety kształcenia ustawicznego, jednak zaledwie marginalna część dorobku prawnego jest poświęcona bezpośrednio uregulowaniu zagadnień z zakresu kształcenia ustawicznego jako takiego (w przypadku niektórych państw w ogóle nie istnieją akty prawne poświęcone kształceniu ustawicznemu). Znacznie częściej państwa przyjmują dokumenty polityczne bądź strategie w tym zakresie. Przykładowo W Finlandii strategia dotycząca kształcenia ustawicznego jest zawarta w Planie Rozwoju w dziedzinie edukacji i badań na lata 1999-2004, który wyznacza cele

---

⁵ Ibidem, str. 31-33.

polityki kształcenia ustawicznego. W większości państw koncepcja kształcenia ustawicznego w coraz większym stopniu przenika do polityki. Jest ona również uwzględniana w ramach przeprowadzanych reform w dziedzinie edukacji i kształcenia, chociaż raczej nie można mówić o podstawach całościowej nowej strategii w tym zakresie w przypadku wszystkich państwach.

Zagadnienia istotne z punktu widzenia państw członkowskich obejmują:

- zapewnienie powszechnego dostępu do kształcenia ustawicznego, ze szczególnym uwzględnieniem początkowego etapu kształcenia (*initial education*) oraz populacji pracującej,
- upowszechnianie umiejętności podstawowych, niezależnie od tego czy są one nabywane podczas edukacji początkowej czy w późniejszym okresie w tzw. szkołach drugiej szansy (*second-chance opportunities*),
- zwiększenia roli – przy uwzględnieniu podziału odpowiedzialności finansowej – uczestników (narodowych, regionalnych oraz lokalnych władz, partnerów społecznych, społeczeństwa obywatelskiego) w promowaniu kultury „uczenia się przez całe życie”, przy czym jednostka znajduje się w centrum zainteresowania; finansowanie jest rozważane nie w aspekcie celów inwestycyjnych, ale raczej podziału odpowiedzialności,
- eliminowanie przeszkód oraz promowanie różnych ścieżek edukacyjnych (*multiple pathways*) w ramach dalszego kształcenia, często powiązane z: formalną uznawalnością umiejętności, niezależnie od tego jak zostały one nabyte, oraz systemami poradnictwa i informacji,
- promowanie rozwoju kadr w celu umożliwienia im spełniania szerszego zakresu ról oraz efektywnego wykorzystywania nowych instrumentów pedagogicznych.

Działania nowych państw członkowskich oraz państw kandydujących zmierzające do urzeczywistnienia koncepcji uczenia się przez całe życie (Raport na temat postępów państw akcesyjnych i państw kandydujących – wnioski ogólne)

W ciągu ostatnich 2 lat sytuacja w zakresie rozwoju kształcenia ustawicznego w obecnych nowych państwach członkowskich i państwach kandydujących nie uległa radykalnej zmianie. W większości z nich podjęto szereg istotnych inicjatyw, dzięki czemu do chwili obecnej odnotowano już pewne efekty. Generalnie jednak droga od

podjęcia decyzji do ich rzeczywistej implementacji jest długa, przy czym nadal utrzymuje się nierównowaga między formalnymi i nieformalnymi komponentami systemów kształcenia,

Istotny czynnik stymulujący podjęcie reform zmierzających do rozwoju kształcenia ustawicznego stanowiły przygotowania do włączenia się w działania realizowane w ramach Europejskiej Polityki Zatrudnienia (*European Employment Policy*) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego (*ESF*). Istotne znaczenie należy również przypisać zwiększeniu oraz dywersyfikacji finansowania ze środków programu *Phare*, który obejmuje większość głównych priorytetów kształcenia ustawicznego, poprzez działania służące wsparciu renowacji szkół, zapewnieniu wyposażenia technicznego oraz modernizacji i tworzenia ośrodków doradztwa i poradnictwa. Odgrywa ono znaczącą rolę w promowaniu reform systemów edukacji i kształcenia, podobnie jak granty Programu Rozwoju Narodów Zjednoczonych (*United Nation Development Programme grants*), pożyczki Banku Światowego, (*World Bank loans*) wspólnotowe programy edukacyjne - *Leonardo da Vinci* i *Socrates* oraz inicjatywa *EQUAL*.

Sytuacja w zakresie realizacji koncepcji „uczenia się przez całe życie” znacznie się różni w poszczególnych państwach. Najbardziej ambitne i znaczące inicjatywy podejmują państwa, które już wcześniej były zaawansowane w realizacji reform kształcenia i szkolenia zawodowego (*VET*) oraz państwa, które charakteryzuje wyższy poziom inwestycji w edukację.

Sytuacja jest również niejednolita w przekroju sektorowym. Priorytetowe znaczenie w zakresie edukacji dorosłych przypisuje się edukacji formalnej, podczas gdy niewiele uwagi przywiązuje się do nabywania umiejętności zawodowych oraz nieformalnych form kształcenia.

Koordinacja oraz powiązania między formalnym, nieformalnym oraz incydentalnym kształceniem (*formal, non-formal and informal learning*) są słabo rozwinięte, co przejawia się w trudnościach związanych z doskonaleniem usług w zakresie doradztwa i poradnictwa, promowaniem współpracy między różnymi sieciami oraz bardzo wolnych postępach w zakresie uznawalności wcześniejszych stadiów nauki (*prior learning*). Omawiana grupa państw nie posiada rozwiniętych mechanizmów

koordynacji między ministerstwami ani zintegrowanej polityki w zakresie kształcenia ustawicznego. Obecnie trwają prace nad określeniem zintegrowanych polityk (działania na rzecz całościowej strategii lub koncepcji podjęty bądź planują np.: Węgry, Malta, Czechy, Słowacja, Bułgaria), przy czym wiele państw dąży do lepszej międzyresortowej koordynacji.

Włączenie partnerów społecznych w określenie oraz implementację strategii kształcenia ustawicznego jest nadal niezadowalające. Chociaż są oni włączani w prace wielu komitetów trójstronnych oraz rad doradczych (*advisory council*) (np. w Estonii), ogólnie nie odnotowano znaczących postępów w tym zakresie. Nieco lepiej przedstawia się w przypadku niektórych państw włączanie partnerów społecznych do współpracy na poziomie lokalnym (przykładem dobrych praktyk takiego partnerstwa mogą być Czechy).

Państwa nie odniosły się w raportach krajowych do celów Strategii Lizbońskiej ani do wskaźników przyjętych w dziedzinie edukacji i kształcenia. Niewiele raportów wspomina również o działaniach związanych z procesem kopenhaskim oraz programem dotyczącym celów systemów edukacji i kształcenia.

Zgodnie z informacjami zawartymi w raportach poszczególnych państw działania były szczególnie zintensyfikowane w obszarze ICT, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności obsługi komputera i Internetu, rozwoju lokalnych i regionalnych ośrodków nauczania służących dostępności nauki w pobliżu miejsca zamieszkania (*making learning closer to home*) oraz włączania szkół i innych instytucji do rozwoju lokalnej współpracy. W szczególności niektóre państwa – Czechy, Malta, Słowenia – utworzyły odrębne ministerstwa, z kolei Polska alokowała specjalną pulę środków na rozwój ICT. Ważne działania zostały również zainicjowane w zakresie przyspieszenia dostępu do edukacji na obszarach wiejskich, dla grup zagrożonych ryzykiem oraz defaworyzowanych, jak również zapewnienia osobom nie kończącym nauki drugiej szansy (*second-chance opportunities for school leavers*).

Niewiele jest natomiast przejawów wspierania nauki (doksztalcania się) w miejscu pracy. Dotyczy to również inicjatyw zmierzających wspierania prywatnych inwestycji w kształcenie. Nowe mechanizmy finansowania nie zostały rozwinięte w

wystarczającym stopniu i odnotowano zaledwie nieliczne przypadki przekierowania finansowania na omawiane cele. Jakkolwiek następuje rozwój kształcenia (dalszego podnoszenia kwalifikacji) kadry pedagogicznej to jednak w wielu państwach nie podjęto działań zmierzających do przywrócenia profesji nauczyciela należnej jej pozycji. Pożądany jest dalszy rozwój i koordynacja sieci doradztwa i poradnictwa. Wreszcie, jakość systemu VET wymaga ciągle znacznej poprawy, zwłaszcza w 3 przyszłych państwach członkowskich (Bułgaria, Rumunia i Turcja).

***

Raport: *Implementing Lifelong Learning Strategies in Europe: Progress report on the follow-up to the 2002 Council resolution. Reply to the Commission questionnaire. Poland* na temat rozwoju oraz implementacji strategii kształcenia ustawicznego w Polsce w okresie od maja 2001 do maja 2003 znajduje się na stronie Komisji Europejskiej:

http://www.europa.eu.int/comm/education/policies/2010/III_report/III_pol_en.pdf

Rozwój kształcenia ustawicznego w Polsce

Określenie zakresu i form kształcenia ustawicznego w Polsce jest zadaniem skomplikowanym ze względu na brak wiarygodnych danych dotyczących pozaszkolnych form kształcenia dorosłych. Według przybliżonych danych w edukacji ustawicznej w Polsce uczestniczy ok. 13% populacji, podczas gdy średnia dla krajów OECD wynosi 31%⁶. Według danych MENiS liczba osób doksztalających się w Polsce w ostatnich latach plasuje się na poziomie 1,2 do 1,5 mln osób średnio w ciągu roku, co równa się od 8% do 10% pracujących w gospodarce. Dla porównania w krajach UE analogiczny odsetek wynosi 20% pracujących. Zgodnie z dostępnymi szacunkami, w Polsce każdy zatrudniony poświęca na szkolenie w formach zorganizowanych średnio ok. 2 godz. rocznie, w krajach rozwiniętych pracownicy kształcą się średnio 50-70 godz. rocznie.⁷ W 2000 roku wydatki na doskonalenie, doksztalanie i przekwalifikowanie w sektorze prywatnym stanowiły ok. 0,8% kosztów pracy. Ocenia się (choć nie są to dane wiarygodne), że ok. 39% osób dorosłych uczestniczących w szkoleniach finansuje naukę we własnym zakresie.

⁶ *Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do roku 2010 (projekt z kwietnia 2003 r.)*

⁷ *Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do roku 2010*

Z uwagi na brak zbiorczych, uaktualnianych informacji, trudno ocenić zaangażowanie pracodawców w zapewnianie pracownikom usług szkoleniowych. Szacuje się, że ok. 39% przedsiębiorstw finansuje lub współfinansuje kształcenie ustawiczne. Ok. 25 % natomiast oferuje pracownikom kursy szkoleniowe.

Kształcenie ustawiczne przez wiele lat traktowane było w Polsce marginalnie. Obecnie konieczne wydaje się dostosowanie istniejącego systemu do standardów wyznaczonych przez kraje UE oraz organizacje międzynarodowe. Istnieje możliwość wsparcia realizacji wspomnianego celu ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, które są przeznaczone m.in. na rozwój systemu kształcenia ustawicznego. Stworzenie systemu edukacji ustawicznej zostało również przewidziane w *Narodowym Planie Rozwoju na lata 2004-2006* (program operacyjny – *Rozwój zasobów ludzkich*).

Koncepcja kształcenia ustawicznego została zawarta w przyjętej we wrześniu 2002 roku Strategii rozwoju szkolnictwa wyższego do 2010 roku. W lipcu 2003 roku Rada Ministrów przyjęła opracowaną przez MENiS *Strategię rozwoju kształcenia ustawicznego do roku 2010*, której celem strategii jest wyznaczenie kierunków rozwoju kształcenia ustawicznego w kontekście idei uczenia się przez całe życie i budowania społeczeństwa opartego na wiedzy.

Wśród priorytetowych działań w dokumencie wskazano:

- zwiększenie dostępności kształcenia ustawicznego,
- podnoszenie jakości,
- współdziałanie i partnerstwo,
- zwiększenie inwestycji w zasoby ludzkie,
- tworzenie zasobów informacyjnych w zakresie kształcenia ustawicznego i rozwój usług doradczych,
- uświadamianie roli i znaczenia kształcenia ustawicznego.

W planowaniu finansowania rozwoju kształcenia ustawicznego uwzględnione zostały środki pochodzące z: funduszy strukturalnych, budżetu państwa oraz dochodów własnych samorządów terytorialnych, środki asygnowane przez pracodawców.

Całkowite nakłady na finansowanie kształcenia ustawicznego, przy założeniu efektywnego wykorzystania środków z funduszy strukturalnych, mogą znacznie wzrosnąć w porównaniu do obecnego (niskiego) ich poziomu.

W opracowaniu wykorzystano m.in.:

1. *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*, COM(2001) 678 final [wykorzystano streszczenie zamieszczone na stronach Narodowej Agencji programu Socrates www.socrates.org.pl]
2. *Implementing Lifelong Learning strategies in Europe: progress report on the follow-up to the 2002 Council resolution on Lifelong Learning. Acceding and candidate countries*, European Commission 2003
3. *Implementing Lifelong Learning strategies in Europe: progress report on the follow-up to the 2002 Council resolution of 2002. EU and EFTA?EEA countries*, European Commission 2003
4. *Implementing Lifelong Learning strategies in Europe: progress report on the follow-up to the 2002 Council resolution. Reply to the Commission questionnaire. Poland*, European Commission 2003
5. *Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do 2010 roku*, MENiS, Warszawa 2004
6. *Kształcenie ustawiczne dorosłych w Polsce*, BSiE sierpień 2003 r.